

Grondslagen van het Maritieme Optreden

Een vernieuwende, binationale maritieme doctrine

Op 9 april 2013 is de Admiraliteitsraad akkoord gegaan met de opzet en inhoud van een nieuwe maritiem-militaire doctrinepublicatie, de *Grondslagen van het Maritieme Optreden* (GMO), die nog dit jaar zal verschijnen. Hiermee is een eerste stap gezet om deze publicatie door de Commandant der Strijdkrachten te laten vaststellen als nationale joint doctrine voor het optreden van de krijgsmacht in en vanuit het maritieme domein. Deze 'nieuwe' maritiem-militaire doctrine heeft een toegevoegde waarde omdat er een aantal vernieuwende keuzes gemaakt is, zoals de binationale Belgisch-Nederlandse opzet. De GMO, die duidelijk in een behoefte voorziet, kent een draagvlak dat nu verder joint moet worden versterkt via de Doctrine Commissie Krijgsmacht. De bekendheid zal verder worden vergroot door aandacht vanuit de opleidingsinstellingen, door spreekbeurten en door het publiceren van artikelen. De GMO komt digitaal beschikbaar.

D.J. Kuijper EMSD – kapitein-luitenant ter zee van de Koninklijke Marine

Gedurende de Koude Oorlog heeft de Koninklijke Marine prima kunnen functioneren zonder een expliciet beschreven overkoepelende doctrine voor het maritiem-militaire optreden. De inrichting en de doelstellingen van de zeemacht stonden duidelijk beschreven in het *Operationeel Concept Koninklijke Marine* (OCKM). En omdat voornamelijk in NAVO-verband werd geoefend en opgetreden, volstond de uitgebreide serie aan *Allied Tactical Publications* (ATP's) als doctrine voor de tactische en technische niveaus van optreden. Alleen voor de specifieke doctrines voor de inzet van scheepswapens en sensoren bestond een beperkte serie nationale publicaties: de *Richtlijnen van Tactische Aard* (RITA).

Sinds de jaren negentig van de twintigste eeuw is echter geleidelijk de behoefte ontstaan aan een overkoepelende doctrine voor het maritiem-militaire optreden. Deze behoefte heeft uiteindelijk geleid tot de nu opgestelde *Grondslagen van het Maritieme Optreden* (GMO). Dit artikel gaat eerst in op de achtergronden bij deze behoefte en vervolgens op de opzet en de inhoud. Hieruit volgt tot besluit het antwoord op de vraag naar de toegevoegde waarde van deze 'nieuwe' maritieme doctrine.¹

Behoeft aan een expliciete doctrine

Drie in elkaar grijpende bewegingen liggen ten grondslag aan de behoefte om een maritieme doctrine op schrift te stellen: de veranderende kennisbasis, de opkomst van joint doctrines en de steeds verder krimpende defensiebegroting. De veranderende kennisbasis voor maritiem optreden is direct gerelateerd aan de verschuivingen in maritiem optreden die zich

* De auteur is werkzaam als Projectmanager Doctrine bij het Maritime Warfare Centre (MWC) van CZSK. Sinds november 2010 is hij mede belast met het opstellen van de GMO en met het bijdragen aan de herziening van de Nederlandse Defensie Doctrine.

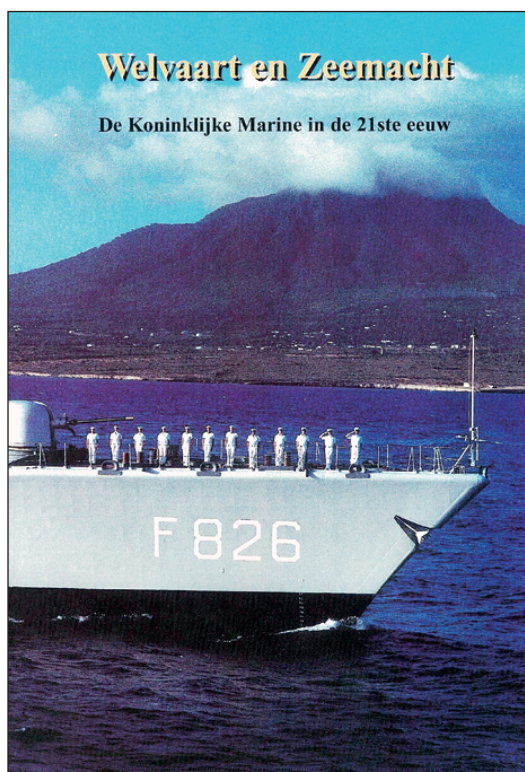
1 In het vervolg van dit artikel worden de termen maritieme doctrine, maritiem optreden en maritieme operaties gebruikt in de betekenis van 'maritiem-militair'.

de afgelopen decennia hebben voorgedaan. Tijdens de Koude Oorlog was het takenpakket voor de Koninklijke Marine relatief beperkt en bovendien stabiel. De schepen hielden zich vooral bezig met konvooibescherming, onderzeebootbestrijding en mijnenbestrijding. De mariniers waren experts in het (amfibisch) verdedigen van de Europese noordflank en de Nederlandse Antillen. Het personeel van de Koninklijke Marine groeide gedurende de loopbaan bij de marine als vanzelfsprekend op in deze taken. De kennis voor het optreden – de doctrine – was gesocialiseerd: het zat in de hoofden van de mensen en werd voor een belangrijk deel onderling overgedragen. Opschrijven was dus niet nodig.

Na de val van de Berlijnse Muur breidde het takenpakket zich echter uit. Operaties die de marine eeuwenlang had uitgevoerd maar die in vergetelheid waren geraakt, moesten opnieuw geleerd worden en in een modern jasje gestoken. Het uiteenvallen van Joegoslavië noopte tot een moderne vorm van enteren:

het *boarden* en onderzoeken van koopvaardij-schepen. Zuid-Amerikaanse drugskartels, Somalische zeerovers en Arabische jihadisten maakten hedendaagse vormen van ‘politieel optreden’ nodig, met mariniers als scherp-schutters en scheepsbeveiligers en met marineschepen voorzien van detentiefaciliteiten en ballistische bescherming. Deze toegenomen diversiteit aan operaties had direct gevolgen voor de kennisbasis van het personeel: dat groeide niet langer op in een beperkt aantal taken, maar moest – ook als ervaren man of vrouw – taken uitvoeren waarmee men nog niet eerder te maken had. De benodigde kennis was niet langer gesocialiseerd en zo ontstond de behoefte om kennis expliciet te maken door middel van geschreven doctrine.

Tegelijk hiermee vond ook een brede beweging plaats waarbij ‘hogere’ doctrine steeds vaker expliciet beschreven ging worden. Zowel binnen de NAVO als nationaal ontstonden doctrinepublicaties voor het gezamenlijk optreden van de krijgsmachtdelen met de

De eerder verschenen publicaties *Leidraad Maritiem Optreden* en *Welvaart en Zeemacht*

nadruk op de strategische en operationele niveaus van optreden. Zo ontstond bij de NAVO een compleet nieuwe reeks *Allied Joint Publications* (AJP's) en in Nederland verscheen in 2005 de *Nederlandse Defensie Doctrine* (NDD). Uiteraard moest ook de maritieme doctrine daar aansluiting bij vinden. Bij de NAVO gebeurde dit met AJP-3.1 *Allied Joint Maritime Operations* die in 2004 uitkwam. In Nederland

Meerdere ontwikkelingen hebben de explicitering van doctrines gestimuleerd

kreeg dit min of meer navolging in de vorm van de *Leidraad Maritiem Optreden* (LMO), uitgegeven in 2005.

De derde beweging die de behoefte aan een maritieme doctrine stuwde is de gestaag teruglopende defensiebegroting. Ook na het innen van het vredesdividend, begin jaren negentig, bleef de omvang van de begroting voor de krijgsmacht dalen. In de strijd om de schaarse guldens en euro's gingen public relations een steeds belangrijker rol spelen. Zo ontstond de behoefte aan heldere en liefst korte 'verhalen' over nut en noodzaak van een marine, een landmacht en een luchtmacht. De maritieme versie van een dergelijke 'reclamefolder' verscheen in 1999 in de vorm van het boekje *Welvaart en Zeemacht. De Koninklijke Marine in de 21ste eeuw*.² Met de herinrichting van de Koninklijke Marine bij de 'reorganisatie zonder weerga' in 2005 tot het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK), moest de *Leidraad Maritiem Optreden* het dragende verhaal voor dit CZSK gaan vertellen. Deze LMO kreeg daarom de subtitel: *De bijdrage van het Commando Zeestrijdkrachten aan de Nederlandse Krijgsmacht*.

Opmaat voor joint maritieme doctrine

De *Leidraad Maritiem Optreden* was niet primair bedoeld als maritieme doctrine. Eén van de auteurs van de LMO, Marcus Houben, verwoordde het begin 2006 als volgt: 'Gaandeweg bleek dat het moeilijk was om in korte tijd een veld doctrine te publiceren. We hebben het dan ook een 'leidraad' genoemd, omdat het meer een raamwerk met uitgangspunten is dan een pure doctrine'.³ Hoewel het de bedoeling bleef om die maritieme doctrine te schrijven, kregen eerst andere maritiem-doctrinaire publicaties voorrang, zoals de *Leidraad Amfibisch Optreden* (LAO). Pas in 2009 werd een eerste versie opgesteld van de *Grondslagen van het Maritiem Optreden* (GMO), zoals de nieuwe maritieme doctrine moest gaan heten.

Deze GMO heeft een doctrinair zuiverder karakter en geeft – uitgebreider dan de LMO – antwoord op de vragen: 'wat is maritiem optreden' en 'hoe wordt dat uitgevoerd'. De GMO gaat niet in op de andere twee vragen die de LMO wel behandelde, namelijk 'waarom heeft Nederland een (sterke) marine nodig' en 'hoe is de marine (lees: CZSK) georganiseerd'. Tevens doet de GMO geen uitspraken over ambitieniveaus of specifiek benodigde capaciteiten of systemen. Nationale systemen of keuzes in organisatie worden alleen benoemd als voorbeeld en verduidelijking. Een belangrijk richtsnoer bij het opstellen van de GMO was namelijk de houdbaarheid op lange termijn ofwel de toekomstbestendigheid. Reorganisaties volgen elkaar in steeds hoger tempo op en de doctrine zou daar slechts beperkt door beïnvloed moeten worden. De GMO is dan ook geen marinedoctrine. Het is een joint doctrine van het militaire optreden in het maritieme domein, geldig voor elke militaire eenheid en elke militair die aan dat optreden deelneemt. Dus ook voor de helikopters van het Defensie Helikopter Commando (DHC) van het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) en ook voor het personeel van de *Unmanned Air Systems* (UAS) van het Joint ISTAR Commando (JISTARC) van het Commando Landstrijdkrachten (CLAS) als zij meegaan aan boord van Zijner Majesteits schepen. Evenmin is de GMO een CZSK-doctrine.

2 D. Weekenstro (red.), *Welvaart en Zeemacht. De Koninklijke Marine in de 21ste eeuw* (Amsterdam, De Bataafsche Leeuw, 1999).

3 Joost Margés, 'Opmaat voor marinedoctrine' in: *Marineblad* 116 (2006) (1) 5

FOTO AVDD, D.DEVAAL

over nationale onderwerpen en keuzes, zoals wetten, beleid, organisaties en capaciteiten gaat, geeft de GMO telkens zowel de Nederlandse als de Belgische situatie weer. Hoe vooruitstrevend dit is blijkt uit het feit dat het momenteel op puur procedurele gronden nog niet mogelijk is om in beide landen een volledig identieke publicatie uit te brengen. De nationale vaststellingsprocessen zijn nog niet ingericht op een boek dat de handtekeningen moet dragen van de hoogste militaire autoriteit van beide landen. Vandaar dat elk land zijn eigen GMO zal uitgeven, waarbij de verschillen alleen zullen bestaan uit een andere – nationale – inleiding en een andere handtekening.

Opzet en inhoud

De GMO bestaat uit dertien hoofdstukken die verdeeld zijn over drie delen. Het eerste deel beschrijft de omgeving van het maritieme optreden: het maritiem domein. Het tweede deel beschrijft de wijze van maritiem optreden aan de hand van de zes functies van militair vermogen: commandovoering, inlichtingen, bescherming, voortzettingsvermogen, slagkracht en manoeuvre. Het derde deel beschrijft de verschillende vormen van maritieme operaties: maritieme gevechtsoperaties, maritieme veiligheidsoperaties en maritieme assistentie. De volgende paragrafen gaan in op de inhoud van deze drie delen.

Deel 1: Het maritieme domein

Het eerste deel van de GMO (drie hoofdstukken) bevat geen doctrine, maar schetst de omgeving van het maritieme optreden.

Hoofdstuk 1 opent met de natuurlijke kenmerken van het maritieme domein. Dat is gesneden koek voor zeelieden, maar is vooral bedoeld als verheldering voor hen die nog nooit gevaren hebben. Hetzelfde geldt in iets mindere mate voor het tweede hoofdstuk, dat het menselijk gebruik van het maritieme domein beschrijft. Hierin passeren de economische, juridische en diplomatieke dimensies de revue, zodat een genuanceerd beeld ontstaat over de 'openbare ruimte' die het maritieme domein is. Enerzijds is die zee grotendeels

Vanwege de nauwe Belgische-Nederlandse maritieme samenwerking geldt de inhoud van de GMO zowel voor de Nederlandse als de Belgische krijgsmacht

De GMO beschrijft immers alleen het maritieme optreden: de belangrijkste taak van CZSK, gereedstellen, blijft daarom vrijwel buiten beeld. Het ontwerpen, bouwen, kopen en afstoten van schepen, het werven en opleiden van personeel en het trainen, oefenen en opwerken van eenheden komen slechts zijdelings aan bod.

Binotionaal: Belgisch en Nederlands

Uniek aan de GMO is de binationale opzet. Vanwege de nauwe Belgische-Nederlandse samenwerking (BENESAM) binnen de constructie van Admiraal Benelux (ABNL) is er voor gekozen om de inhoud van de GMO zowel te laten gelden voor de Nederlandse als de Belgische krijgsmacht. Daar waar het

‘van niemand en voor iedereen’, voor transport, visserij, mijnbouw en machtsvertoon.

Anderzijds bestaan er talloze afspraken die ongewenst menselijk handelen moeten tegengaan: het Zeerechtverdrag, verkeersregels, veiligheidsvoorschriften en *last but not least* het Zeeoorlogsrecht.

Het derde hoofdstuk sluit het eerste deel van de GMO af met een beschrijving van het militaire gebruik van de zee. Gekozen is om, net als in de nieuwe NDD, de zeven strategische functies uit de *Verkenningen* van 2010 te gebruiken als handvat. Per functie – anticiperen, voorkomen, afschrikken, beschermen, interveniëren,

uitzichten dat dit in de NAVO navolging zal krijgen in de nieuwe versie van AJP-3.1.

De beschrijvingen in de GMO zijn echter veel uitgebreider. De maritieme invulling van de strategische functies dient als de maritieme verbijzondering van zowel de Verkenningen als de nieuwe NDD.

Deel 2: Maritiem optreden

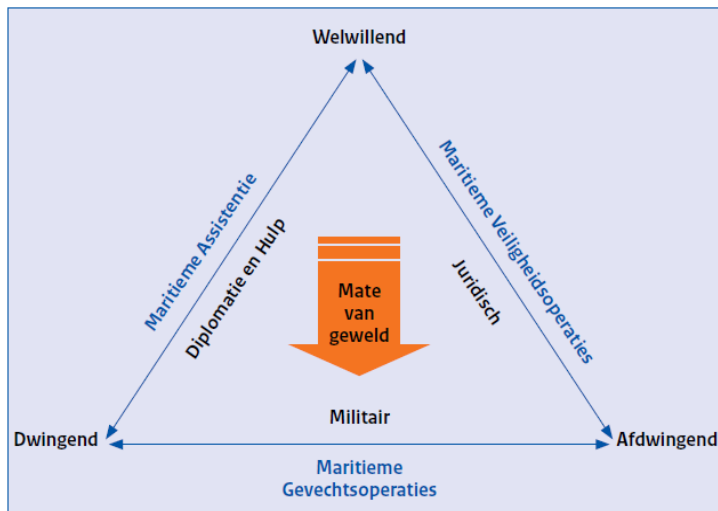
Het tweede deel is de *main body* van de GMO: zeven hoofdstukken die samen bijna tweederde van de publicatie beslaan. Het deel begint met een inleidend hoofdstuk dat grotendeels overlapt met de NDD en de verschillende AJP's: hierin staan beschrijvingen van de niveaus en de grondbeginselen van militair optreden. Deze informatie is nodig om de volgende hoofdstukken te kunnen begrijpen, namelijk de maritieme invulling van de zes functies van militair vermogen. Per hoofdstuk komt telkens één functie aan bod: commandovoering, inlichtingen, bescherming, voortzettingvermogen, slagkracht en manoeuvre. Inhoudelijk wordt daarbij steeds ‘getrechterd’, want na een algemene beschrijving van de militaire functie en de principes daarvan volgt telkens een verbijzondering naar de maritieme toepassing, waar nodig gevolgd door de nationale (Belgische en Nederlandse) invulling. Ieder hoofdstuk benoemt ook zoveel mogelijk de verschillen in niveau van optreden (strategisch, operationeel, tactisch) en legt relaties met de grondbeginselen van militair optreden en de karakteristieken van maritiem optreden.

Het opsplitsen van het maritiem-militaire vermogen naar functie is nog niet eerder toegepast. Het resultaat is een zeer compleet beeld van alle facetten die een rol spelen bij maritiem optreden en dat was uiteraard ook de bedoeling. Er kleeft wel een nadeel aan de verdeling in functies. Het betekent namelijk dat de verdedigende, offensieve en inlichtingenactiviteiten, die in de praktijk van het maritieme optreden nauw met elkaar verbonden zijn, uit elkaar getrokken zijn. Dit heeft bijvoorbeeld tot gevolg dat de beeldopbouw (het verkrijgen van *real-time situational awareness*) is beschreven in het hoofdstuk over Inlichtingen en dat de verdediging tegen de verschillende vormen van dreiging behandeld wordt in het

De GMO is de maritieme verbijzondering van de Nederlandse Defensie Doctrine

stabiliseren en normaliseren – wordt uitgelegd hoe maritiem optreden kan bijdragen aan het beschermen van belangen en het bereiken van strategische doelstellingen. Het hoofdstuk besluit met het expliciet duiden van de karakteristieken van maritiem optreden die hieruit volgen: mobiliteit, toegang, invloed, bereik en veelzijdigheid.

De vorm en opzet van dit eerste deel is niet uniek. Er zijn parallellen met de huidige *British Maritime Doctrine* en er zijn goede voor-

Figuur 1 De maritieme driehoek

hoofdstuk over Bescherming. Dit nadeel weegt echter niet zwaar, want de verschillende elementen komen verderop in de GMO weer bij elkaar: eerst in het hoofdstuk over Manoeuvr en vervolgens in deel 3.

Het tweede deel is bij uitstek een deel dat uitleg geeft bij een groot aantal begrippen en de maritieme invulling daarvan. Het streven naar compleetheit betekent dat de hoofdstukken in dit deel tamelijk omvangrijk zijn. Dat komt niet alleen omdat verschillende typisch maritieme werkwijzen beschreven moeten worden, zoals de verdediging tegen onderzeeboten en zeemijnen. De grote omvang wordt ook veroorzaakt door nieuwe werk- en zienswijzen, zoals de toepassing van digitale oorlogvoering. Vernieuwend is ook het beschouwen van niet-fysieke vormen van slagkracht, zoals *presence, posture & profile*, misleiding, psychologische operaties en *key leader engagement*.

Deel 3: Maritieme operaties

Drie hoofdstukken vormen het derde en laatste deel van de GMO. De verdeling van soorten maritieme operaties over drie hoofdstukken is niet gebaseerd op de drie Nederlandse hoofdtaken, maar op de drie mogelijke leidende thema's van militaire campagnes: *combat, security* en *peacetime military engagement*. In de GMO leiden deze thema's tot de verdeling in maritieme gevechtsoperaties, maritieme veiligheidsoperaties en maritieme assistentie (zie figuur 1). Gevechtsoperaties zijn de 'traditionele' operaties tegen een militaire tegenstander. In het maritiem domein vertaalt zich dat ten eerste naar de *warfares* op zee: onderzeebootbestrijding, oppervlakteoorlogvoering, mijnenbestrijding en het gevecht in de lucht. Ten tweede horen de gevechtsoperaties die vanuit zee plaatsvinden hier bij: amfibische operaties, *maritime strike* (tegen landdoelen), maritieme inzet van speciale eenheden en *riverine operations*.

Als tweede volgen de operaties die in de huidige tijd de boventoon voeren: maritieme veiligheidsoperaties (*maritime security operations*, MSO). Deze operaties betreffen niet alleen het optreden tegen zeerovers, drugsmokkelaars en terroristen, maar ook het handhaven

van maritieme embargo's en blokkades.

Kenmerkend voor de operaties zijn zowel het gebruik van *boardings* om andere schepen te inspecteren als de doorgaans strafrechtelijke grondslag en afwikkeling.

Bij maritiem optreden is de scheiding in plaats of tijd tussen de verschillende soorten operaties vaak flinterdun

Tot slot volgen dan de operaties die onder de noemer van maritieme assistentie vallen. Deze vallen uiteen in twee groepen: assistentie aan de diplomatie en assistentie aan civiele autoriteiten. Kenmerkend is (doorgaans) de afwezigheid van de noodzaak tot gebruik van geweld. Een breed palet aan operaties valt in deze categorie, zoals vlagvertoon, maritieme capaciteitsopbouw, *non-combatant evacuation*, humanitaire hulpverlening, *search & rescue*, maritiem toezicht en verschillende andere vormen van maritiem-militaire bijstand en steunverlening.

De gekozen driedeling is niet nieuw. Zowel de Britse als de Australische maritieme doctrines kennen een min of meer vergelijkbare verdeling. Ook het eerder genoemde *Welvaart en Zeemacht* bevatte al een tabel waarin de taken voor de Koninklijke Marine op vergelijkbare wijze werden verdeeld in militair gebruik, rechtshandhaving en steunverlening. Bij de momenteel lopende herziening van AJP-3.1 lijkt er voldoende steun te zijn om deze driedeling ook in de maritieme NAVO-doctrines in te voeren.

Nadrukkelijk geldt echter dat de gekozen driedeling doctrinair helder is, maar de praktijk vaak weerbarstiger. Niet voor niets is veelzijdigheid al aan het eind van deel 1 genoemd als één van de karakteristieken van maritiem optreden. Bij maritiem optreden is de scheiding in plaats of tijd tussen de verschillende soorten operaties vaak flinterdun. Hardhandig bestrijden van piraten betekent niet zelden dat ook meteen hulp aan de slachtoffers of ex-gegijzelden moet

FOTO AVDD, S. HILCKMANN

Door de GMO lopen meerdere rode draden, waaronder het verschil tussen het 'bemenste' wapen en de bewapende mens bij het maritieme optreden

worden verleend. Aan de andere kant kan het handhaven van een embargo een militaire reactie veroorzaken waarmee een gevechtsoperatie ineens heel dichtbij kan komen.⁴

Rode draden

Een aantal kenmerkende zaken keert door de gehele tekst van de GMO telkens terug. Zij vormen daarmee de rode draden. Duidelijk zichtbaar is bijvoorbeeld het gebruik van kaders voor het behandelen van specifieke onderwerpen. In vrijwel ieder hoofdstuk komen kaderteksten voor (met blauwe achtergrond) die een toelichting geven bij aparte onderwerpen en begrippen. Voorbeelden van dergelijke onderwerpen zijn het aftrimmen van een onderzeeboot onderwater, verkeersscheidingsstelsels, wachtsystemen en rollen, het begrip asymmetrie, de waarschuwing 'Opgepast kommaliewant' en de organisatie, taken en middelen van de verschillende nationale kustwachtorganisaties. Voorin de GMO komt een index van deze speciale onderwerpen. Een tweede rode draad is de term 'op en vanuit zee'. In vrijwel ieder hoofdstuk is ergens wel een verdeling te vinden in 'optreden op zee' en 'optreden vanuit zee'. Het benadrukken van beide ligt in lijn met het motto van het CZSK, 'voor veiligheid op en vanuit zee'. De derde rode draad is het verschil tussen het 'bemenste' wapen en de bewapende mens. Maritiem optreden bestaat immers niet alleen uit de inzet van 'bemenste' wapens zoals schepen, onderzeeboten, vliegtuigen en helikopters. Bewapende mensen spelen een net zo belangrijke rol: de marinierseenheden, de *maritieme special operations forces* (MARSOF), de boardingteams, de *vessel protection detachments* (VPD's) en de duikteams. Beide verschijningsvormen vereisen deels eigen doctrines en werkwijzen, bijvoorbeeld ten aanzien van commandovoering, beeldopbouw, bescherming en voortzettingsvermogen. Hoewel de GMO belangrijk is voor het in joint verband benadrukken van de unieke kenmerken van schepen, onderzeeboten en maritieme vliegtuigen en helikopters, krijgt op deze manier ook de (toenemende) inzet van de bewapende mens in het maritieme optreden de juiste aandacht.

⁴ Zoals het 'Lido II-incident' dat plaatsvond op 1 mei 1994 in de Adriatische Zee. Zie *Leidraad Maritiem Optreden*, 54-55.

Kwaliteit en toegevoegde waarde

Er bestaan (nog) geen kwaliteitseisen voor militaire doctrine.⁵ De CDS geeft in zijn Aanwijzing A-1400 'Doctrinevorming' wel een aantal kenmerken waaraan doctrine moet voldoen. Zo moet doctrine de formele uitdrukking van het militaire denken zijn, geldig voor een bepaalde tijd, algemeen van aard zijn en de grondslagen, uitgangspunten en randvoorwaarden voor militaire operaties op de verschillende niveaus van optreden beschrijven. De GMO voldoet aan al deze kenmerken. De doelstelling van doctrine is het bewerkstelligen van eenheid van opvatting om zodoende de effectiviteit van militair optreden te vergroten. Of de GMO daadwerkelijk invloed zal hebben op de effectiviteit van het Belgische en het Nederlandse maritieme optreden zal zeer lastig vast te stellen zijn. Het bewerkstelligen van de eenheid van opvatting is wel beter te bepalen. Die eenheid zal er namelijk zijn als de GMO breed gedragen en erkend wordt als bron van kennis, vraagbaak en naslagwerk voor maritiem optreden. Om dit bereiken zijn een breed draagvlak, ruime bekendheid en goede toegankelijkheid nodig.

Doelstelling van doctrine is het bewerkstelligen van eenheid van opvatting

Aan het brede draagvlak is al gewerkt bij het opstellen van de tekst. Veel experts, docenten en geïnteresseerden, van hoog tot laag in de Nederlandse en Belgische marine en daarbuiten hebben meegeschreven en meegelezen. De goedkeuring die de Admiraliteitsraad op 9 april 2013 gaf bevestigt het draagvlak, dat nu verder joint moet worden versterkt via de Doctrine Commissie Krijgsmacht. Met het brede draagvlak is ook de basis gelegd voor de bekendheid. Die bekendheid moet nu verder worden vergroot door aandacht voor de GMO vanuit de opleidingsinstellingen, door spreek-

beurten en door het publiceren van artikelen. Het derde vereiste, toegankelijkheid, is het meest heikele punt. De GMO is namelijk een omvangrijk boekwerk geworden. De uiteindelijke versie, inclusief afbeeldingen, zal hoogstwaarschijnlijk boven de vierhonderd bladzijden uitkomen. In ieder geval zal de GMO verschijnen als digitale publicatie (pdf) op intra- en internet. Het uitbrengen in druk staat nog ter discussie vanwege de beperkt beschikbare middelen. Wel gaat bekeken worden of betere digitale toegankelijkheid mogelijk is, bijvoorbeeld in de vorm van een *e-book*.

Conclusie

Met de *Grondslagen van het Maritieme Optreden* beschikt de Nederlandse krijgsmacht voor het eerst sinds lange tijd over een volwaardige doctrine voor het militaire optreden in en vanuit het maritieme domein. De inhoud is uiteraard voor het grootste deel niet nieuw, maar bij het opstellen ervan zijn wel een aantal vernieuwende keuzes gemaakt. De belangrijkste hiervan is de binationale opzet, waardoor de inhoud zowel geldig is voor de Nederlandse als de Belgische krijgsmacht. De GMO is een omvangrijk boekwerk geworden, een zo compleet mogelijk naslagwerk voor allen die meer willen weten over militair optreden op en vanuit zee. ■

5 Zie ook M.J. de Weger, 'Doctrines, de moeite waard?' in: *Marineblad* 119 (2009) (1) 30-34.